

Попович Ігор Степанович
професор, доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу психолого-педагогічного супроводу
дітей з особливими потребами
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка;
професор кафедри психології
Херсонського державного університету

Вплив війни в Україні на психічний стан дітей

Усіх дітей, які проживали на території України під час повномасштабного вторгнення росії в Україну, 24 лютого 2022 року, вважаємо дітьми війни. Усі вони зазнали травмувального психоемоційного впливу. Цей вплив міг бути від найпростішої форми, раптової і незначної, яка знаходилася у площині медійного поширення інформації пов'язаної з вторгненням окупантів, реакції на вторгнення дорослих та значущих інших і до найскладніших форм і їх наслідків. Окреслені впливи можна об'єднати у дві групи: раптові і довготривалі. Усі ці впливи мають для дітей негативні наслідки і є надто небезпечними. Довготривалі впливи, зазвичай, як показує спілкування з дітьми, зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів.

За даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) 10.0% людей, які пережили травматичну подію, пізніше матимуть симптоми психологічної травми, а ще 10.0% демонструватимуть поведінкові зміни або психологічні розлади, які стануть перешкодою для повноцінного повсякденного життя. Найпоширенішими є тривожний, депресія і психосоматичний розлади (Murthy & Lakshminarayana, 2006).

Акцентуємо увагу дослідників, що вивчення потребують обидві групи і не варто до будь якої з них ставитися легковажно, вважаючи вплив несуттєвим. Діти з тривалим перебуванням у зоні бойових дій, в окупації, а також ті, які пережили внутрішнє переміщення, що тривало в надважких

умовах більше п'яти-семи діб, з досвідом проходження значної кількості блок-постів, повітряних тривог, бомбардувань і поодиноких та системних обстрілів, найчастіше отримують важкий травмувальний досвід. Такі діти страждають від тривожного розладу, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, дисоціативних розладів. Найпоширенішими дисоціативними розладами є добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром. Серед поведінкових розладів має місце агресивна поведінка, асоціальна у формі девіантної і злочинна, яка може набувати всіх форм делінквентної поведінки, зокрема схильність до насильства. Також, дослідниками П. Джоші та Д. О'Доннелл (2003) встановлено, що такі діти, у результаті, травмувального досвіду, мають високу схильність до зловживання алкоголем і наркотичними засобами (Joshi & O'Donnell 2003). Вони стверджують, що психічні розлади насправді є "нормальною реакцією на ненормальні події". Отже, довготривалий вплив насильства на дітей підвищує "ризик розвитку багатьох і нерідко тривалих форм фізичної, психологічної та соціальної дезадаптації" (Joshi & O'Donnell 2003: 288).

Важливо збагнути індивідуальну природу травмувального досвіду кожної дитини і уважно вивчити цей досвід, щоб надати якісну психологічну допомогу. Індивід, який тривалий час довільно і мимовільно перебуває у певному психічному стані, здатен переносити, трансформувати чи формувати у собі властивості цього психічного стану. Відомо, що властивості, психічні стани і психічні процеси, складають зміст психологічного феномену. Сформовані властивості можуть бути як позитивними, так і вкрай негативними. Перелічимо деякі з них: інтернальність, гіперактивність, ізольованість, тривожність, депресивність та ін. Вченим І. Поповичем і Разом з колегами запропонував методологію дослідження домінуючих психічних станів респондентів. Дана методологія пройшла апробацію у дослідженнях домінуючих станів учасників

освітнього процесу, зумовлених пандемією COVID-19 (Popovych et al., 2021), у дослідженні психічних станів самоактуалізації (Popovych et al., 2022b) та саморегуляційної готовності спортсменів (Popovych et al., 2022c), очікуваних психічних станів студентів (Popovych & Blynova, 2019) та психічних станів ризику (Popovych et al., 2022a). Усі праці були проіндексовані у базах Scopus чи Web of Science.

Висновок. Вважаємо, що ключові положення цих досліджень, враховуючи релевантно підібраний психодіагностичний інструментарій, можна застосувати у дослідженнях психічного стану дітей, що зазнали психотравмального впливу війни.

Література:

- Joshi, P. T., & O'Donnell, D. A. (2003). Consequences of child exposure to war and terrorism. *Clinical Child and Family Psychology Review* 6(4), 279-291. <https://doi.org/10.1023/b:ccfp.0000006294.88201.68>
- Murthy, R. S., & Lakshminarayana, R. (2006). Mental health consequences of war: a brief review of research findings. *World Psychiatry* 5(1), 25-30. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1472271/>
- Popovych, I., Borysiuk, A., Semenov, O., Semenova, N., Serbin, I., & Reznikova, O. (2022a). Comparative analysis of the mental state of athletes for risk-taking in team sports. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(4), 848-857. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.04107>
- Popovych, I., Halian, I., Lialiuk, G., Chopyk, R., Karpenko, Ye., & Melnyk, Yu. (2022b). Research of young female handball players' self-actualizing mental states. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(7), 1599-1607. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.07201>
- Popovych, I. S., & Blynova, O. Ye. (2019). The Structure, Variables and Interdependence of the Factors of Mental States of Expectations in Students' Academic and Professional Activities. *The New Educational Review*, 55(1), 293-306. <https://doi.org/10.15804/tner.2019.55.1.24>
- Popovych, I., Semenov, O., Hrys, A., Aleksieieva, M., Pavliuk, M., & Semenova, N. (2022c). Research on mental states of weightlifters' self-regulation readiness for competitions. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(5), 1134-1144. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.05143>
- Popovych, I., Semenov, O., Skliaruk, A., Sotnikova, K., & Semenova, N. (2021). Research of the dominant psycho-emotional states of university lecturers during the progression of the COVID-19 pandemic. *Amazonia Investiga*, 10(48), 52-62. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.48.12.6>